

Un poema de Marià Villangómez: Els murs

per Rosa Vallès

*Natura crea la rosa i la destrueix més tard
tornant-la a la terra. I si pols en comptes d'aigua
absorbissin els núvols, al darrer dia del món,
plouisquejaria encara sang dels enamorats.*

Omar KHEYYAM, rubâi 42

D'entre els poemes de Marià Villangómez n'hi ha un especialment colpidor, i també molt estimat de l'autor: és el titulat *Els murs*, dins el llibre *Declarat amb el vent* que, en conjunt, és un paradigma, testimonial i significatiu, del món literari del poeta, en un viatge a través de cada un dels apartats que componen el recull. S'inicia amb el cant solidari de *Geografia humana*, síntesi superadora i sincrètica dels paisatges pitiusos i de l'esguard del paisatge interior, amb el deler integrador catalanista i europeista (un europeisme de vertebració mediterrània). La melangia impregna *Els passadissos*, simfonia universal de mort i de dolor, de la passió i de l'amor perdut. El reconeixement als poetes coetanis que admira i amb els quals, en part, s'identifica és *Dins el meu temps*. L'afirmació de la identitat plana sobre *La llegenda*, que s'inspira en mites clàssics i contes eivissencs, i assumeix la profunda fibra religiosa i nacional exemplificada a Montserrat. I acaba amb la fuga musical barroca dels *Ritmes*, imperi flamíger de la força de la passió, íntim enllaç entre llengua i poesia, profunditat de les arrels que ressonen —i es repeteixen— des dels vells mites mediterranis, que clou amb la imatge simbòlica del viatge a Ítaca, retorn als orígens, aconseguit amb la superació de les dificultats, sense deixar-se encantar pels cants enganyosos i afalagadors de les sirenes.

Declarat amb el vent és l'últim llibre poètic de Marià Villangómez. Publicat el 1963, els darrers poemes són de l'any anterior i tanquen definitivament l'obra poètica original de l'autor, desenvolupada al llarg de trenta anys. Llavors, Villangómez es trobava en la seua maduresa creativa; però els tres decennis que seguirien, fins avui, en què ha traspassat la barrera dels vuitanta d'edat, amb una única excepció, no ha vist la llum més poesia original. N'han sortit diferents reedicions, ha continuat escrivint prosa, ha fet el *Curs d'iniciació a la llengua*, i ha publicat versions de poesia, sobretot anglesa, francesa i italiana, a més d'adaptacions teatrals (el teatre és un gènere que ja havia conreat, en dos períodes, 1949-50 i 1956-57).

Però, per què Marià Villangómez no ha escrit més poesia? Rellegint el pròleg a la segona edició de *Declarat amb el vent* (conjuntament amb *La miranda*, Eivissa, Institut d'Estudis Eivissencs, 1977), el poeta fa una sèrie de confessions, enllaçades com les baules d'una cadena. Explica el contin-

gut i la distribució, així com les circumstàncies dels poemes inclosos en els dos reculls, i dona el significat de *La miranda*. Defineix el sentit que per a ell té la poesia, sentit que evoluciona al llarg de la seua trajectòria com a poeta, aprofundint-se fins arribar a una poesia gairebé inabastable, *secreta i específica*. Una poesia que és *poesia i res més, una emoció diferent, una nova categoria que vol, encara, ser expressada*. I continua: *quina raó d'existir tindrien els versos sense la mica de goig que els acompanya?*

Villangómez ens parla d'aquesta trajectòria poètica —des dels orígens de la seua vocació vinculada a l'ús del català—, de les seues relacions amb altres poetes, també de diverses interpretacions que la crítica ha fet de la seua obra (i davant les quals manifesta el seu desacord o la seua conformitat). És molt significativa l'opinió expressada el 1954 per Manuel de Montoliu: *Marià Villangómez llança el seu missatge (que) ens obre un camí que el porta més enllà de la seva illa, més enllà de la història: l'herència espiritual i mística de l'Orient, encara viva a l'ànima ancestral de la seva illa. I aquesta herència, ens la transmet el poeta d'Eivissa en un verb estremit pels afanys més antics de l'home i en un llenguatge i un estil personal, que si bé ha estat après, en part, dels actuals poetes d'avantguarda, ha estat també humanitzat per ell a força de cantar els més purs i pregons anhels del cor i de la ment de l'home contemporani.*

Marià Villangómez tanca aqueix pròleg amb l'explicació del procediment d'elaboració de la seua poesia, potser amb la intenció de facilitar la seua lectura i comprensió. Ha dit, més amunt: *I ens queixem enyoradissos, si el que donem no pot arribar a un cercle cada vegada més ample, a les orelles que romanen definitivament closes*. I aquesta és ara, la seua principal preocupació: donar-se a entendre, donar les claus del somni que endevinem a la imatge d'un món més espaiós. I el poeta es converteix en el *vent que esdevé sonor quan toca amb fulles, branques*, i es manifesta *Declarat amb el vent*, que pren, per això, un vers lliure, en una pura fluència reveladora i transcendent. És, la de Marià Villangómez, una *poesia enamorada d'una llengua*.

*La seva força era d'amor.
La seva força era de flama.
Enmig de la nit*

esclatava.

Com un volcà.

I la nit és el marc del primer dels poemes del llibre: *Els murs (baluard de Santa Llúcia)*. És una nit simbòlica: l'hora de l'evocació, l'àmbit del sentiment, el pou insondable de la nostra ànima, el món ancestral on arrela la nostra identitat. La freda nit de la solitud que converteix el poeta en una illa sense ribes, que navega en ales del vent, *enllà de l'aire i dels estels* per la fosca mar del dolor, rumb a un llum en la nit del Temps. En una bellíssima imatge, associa la llei natural i el caos de l'univers amb el misteri de les profunditats, i veu les muralles d'aquesta antiga i benivolguda ciutat com s'*enfilen*

vers l'ordre i la follia dels estels,

murs i roca penjats

damunt la negra mar insistent amb profundes

[remors.

Tot seguit, planteja el tema central del poema: les seues vivències en aquest indret estimat, entrellades amb el pas del temps i els seus efectes sobre la pròpia existència i sobre les coses. Evoca l'origen milenari d'uns murs protectors contra els atacs dels homes, i sorgeix, rotunda, la imatge marinera:

Bastió solitari sota el gran do dels dies,

alta proa que intima amb la nit desolada,

companya de les coses duradores que el volten:

*pla de conreu que contra els puigs s'esforça,
port, refugi final de llunyanes aspres,
i combatuts illots mar endins invencibles.*

Així el poeta expressa la nit interior, l'aferrissada lluita per l'existència i, tanmateix, aqueixa força estranya que ens arrapa a la vida, i el desig de pau. I va alternant les referències històriques sobre la muralla i la ciutat –crescud a la seua ombra i protecció, a dalt del puig de Vila i la Marina– amb l'esguard del paisatge interior:

murada inútil contra els altres perills de pesta o
[fam,

*excessiva entremig de la pau i la sola proesa
de viure cada dia i de morir.*

Un sentiment profund l'embarga en recórrer el baluard de Santa Llúcia (proper a ca seua i lloc privilegiat de moltes de les seues passejades). Magnífic i poderós al llarg de tres segles, aconpleta ja la missió defensiva, avui en decadència, l'orgullós bastió esdevé en la història recent:

*nosa per a les ments que el progrés exaltava,
rendible monument per als ulls fatigats dels*

turistes.

segons expressió d'uns versos escrits amb desencís, amb una actitud desenganyada no exempta d'ironia.

Villangómez albira una personalitat comuna –malgrat sigui de llarga durada l'estructura que

El baluard de Santa Llúcia des de sa Penya. (Foto: Toni Pomar.)

dóna vida a la muralla, en canvi, és flor d'un dia la vida humana— i, identificat amb el baluard, emergeix l'emoció i la voluntat solidària de germanor: el bastió (el poeta) és germà dels vents que l'assoten—l'anhel, el desig—, germà dels vaixells—els homes que han fet i faran camí en el decurs històric— i així, el bastió és germà

*també de la meua ànima, òliba als teus merlets,
que amb tu se sent desperta, dura, sola i antiga.*

I el poeta, afeblit, se sent a si mateix:

com la busca de pols que vola en la ventada.

I apareix la idea de la mort —*el port, refugi final*, com a descans— en el record de les *morts dels nostres amors* (en una vivència de la nostra pagesia diuen, els vells, que arriba un moment en què els vius tenen enveja dels morts). I, així, enllaça amb la idea de la finitud de les coses, unes de més llarga durada, altres més efímeres, però tot allò que neix mor, tot allò que comença, més tard o més d'hora, veu el seu final. Res no és etern, ni el baluard, ni l'arbre, ni el poeta, que es plany davant del dolor provocat pel record de l'amor perdut, i els canvis en les coses que més estima i en la percepció que d'elles té. El cor del poeta es debat entre sentiments contradictoris: l'amor i l'odi, el goig i el dolor que —com les dues cares d'una mateixa moneda— experimenta:

*Resistent baluard, però tampoc etern,
tu m'aboques a totes les coses preferides
i al temps que no sabem si estimar o odiar.*

*Només sabem que això que més ens estimem
és també el lloc del mal que més ens fa sofrir.*

Perquè, en tot temps i època, sempre les coses que portam al cor, les que més ens estimam, són tanmateix les que més ens poden fer patir. Com també el sentiment per la petita pàtria, tan profund en el poeta, que ara veu Eivissa i Formentera transformades per les noves activitats.

Però, alhora, obre la porta de l'esperança, una esperança que és el futur, que fa el camí des de la passió i l'entusiasme de la força creadora de la voluntat:

*existirà el futur
mentre existeixi en el desig,
amb el nostre desig escurçant-se.*

I es manifesta la força vital, que flueix poderosa generació rere generació. Si uns passen, uns altres ocupen el seu lloc. I el món comença en cada nova criatura:

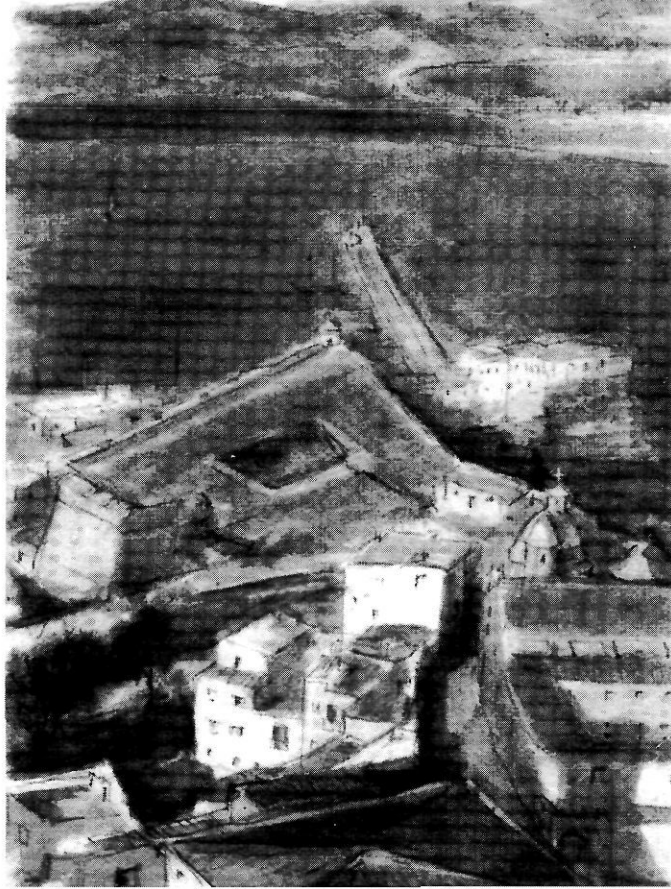
*Només queda la vida fluent i no és mentida
que podrà viure sense mi.*

En el pas del temps sobre el baluard —peça del drama insigne, profund i inextricable de la vida—, convertit ell mateix en bastió, el poeta es veu com una anella més d'aquesta cadena humana, allargassada en la successió de generacions, i experimenta un sentiment de solidaritat universal. Se sent unit

*als homes que han refet aquest tros de natura,
als qui varen deixar-lo, sols parat un moment,
i als que hi duran després treball i inquietud.*

Paisatge i homes que no són sinó un microcosmos, la

breu imatge d'un món més espaiós.

El baluard de Santa Llúcia, en segon terme, segons un dibuix de Marí Ribas.

I la vida, en perpètua renovació, fa que cada *pit jovenívol* cobegi la torxa de l'esperança, i es repeixin els anys daurats en la força pregonada de la passió, en el desig apropant el futur, i així, de manera contínua, miraculosa, floreix perpètuament la primavera:

*No foren només els anys auris
els de la nostra juvenesa,
car n'hi haurà de nous, i més clars de segur,
per a cada pit jovenívol;
i des d'aquesta nit i la teva ombra amiga
vull meditar en l'angúnia i el miracle,
en els obllits i els successius propòsits
de cada nova primavera.*

És la vida fluent, la mateixa en essència i sempre diferent, que Villangómez canta en un joc que combina melangia i dolor, que miren al passat, amb l'esperança d'un món millor, projecte solidari de futur, que alternen dins la nit fosca —tràgica i fatalista— de l'ànima, ara i en tant il·luminada per les espurnes de les passions viscudes, i pel desig escurçant el futur, *més enllà del record, de l'oblit, de la vida.*

I ho fa des d'aquest baluard de Santa Llúcia (*sa Murada Alta*) que ha tengut una forta presència a la seua vida: lloc de cita amorosa, mut testimoni de la seua joia jovenívola i després company del seu passejar silenciosos. Esplèndida plataforma per contemplar el port i *la Marina*, i el mar que ceneix d'escuma clara Eivissa i Formentera. A partir d'aquí la ciutat s'eleva *Pels graons de les cases on refreda la calç* en un clarobscur de llums i ombres, reflex de les nostàlgies del poeta, *I els estels, a dalt, punyen les altures desertes.*

Com deia Gabriel Celaya, *la poesia és un arma carregada de futur.* Marià Villangómez, que es veu

ell mateix com una *illa de silenci*, volia encara en *Els béns incompatibles* manifestar-se, com expressa en *El poema*:

*Un silenci, una illa
atapeïda i fonda
ha volgut ésser dita.*

Però després, el poeta considerarà finalitzada la seua singladura poètica, amb una sola excepció: el titulat *Sonet* (un joc literari a la manera shakesperiana) publicat el novembre de 1986 a la revista *Es Vedrà i es Vedranell* i després inclòs al recull dels gèneres literaris practicats per l'autor: *D'adés i d'ahir* (1988).

Villangómez ens deixarà a *Declarat amb el vent* (*Els murs* n'és un dels darrers poemes) el seu testament com a poeta. En la immensitat del mar de

la seua creació queda el missatge d'una persona solidària i compromesa, una poesia original i de gran força expressiva, que transmet la capacitat creadora de la passió juvenil i la vigoria de la maduresa. No dona, tanmateix, per acabada la seua labor ciutadana: al llarg dels darrers trenta anys, arribarà a totes les orelles, en una expressió cada vegada més comprensible, impulsa l'ús i la digna resurrecció del català, la llengua del seu poble, i és l'ànima de l'Institut d'Estudis Eivissencs. I l'obra de Marià Villangómez ha estat i continua essent fonamental per a la comprensió profunda de les nostres senyes d'identitat, cant i missatge de compromís, però també de pau i serenitat.

ROSA VALLÈS COSTA

ELS MURS
(BALUARD DE SANTA LLÚCIA)

*Avançats, mig despresos de l'antiga ciutat
present en tristos llums i taques que s'enfilen
vers l'ordre i la follia dels estels,
gravida massa d'ombra sobre els barris de mar,
murs i roca penjats
damunt la negra mar insistent amb profundes
[remors.*

*Fou construïda forta contra els homes,
vella murada sobre més remotes murades,
i la seva duresa resisteix
així mateix l'assalt del temps.*

*Bastió solitari sota el gran do dels dies,
alta proa que intima amb la nit desolada,
companya de les coses duradores que el volten:
pla de conreu que contra els puigs s'esforça,
port, refugi final de llunyanies aspres,
i combatuts illots mar endins invencibles.*

*Sembla que sols pots contemplar
llargs i lents moviments d'acord amb la teva
[durada:
poble que s'espesseix dins l'abraçada estreta,
fa segles arrapat a esquerpes roques,
amb calç i antics carreus amunt guardant-se,
estès després entre murada i riba,
més confiat, amb signes diferents,
amb anys inacabables de perill
-murada inútil contra els altres perills de
[pesta o fam,
excessiva entremig de la pau i la sola proesa
de viure cada dia i de morir,
nosa per a les ments que el progrés exaltava,
rendible monument per als ulls fatigats dels
[turistes.*

*Oh mur, germà del vent contra els penjolls fullosos
i les teves arestes esmolades,
germà dels segles de vaixells
a l'inici i la fi de llargs camins que es perden,
dels fars que entre tenebres t'arriben amb ulls
[ràpids,
també de la meua ànima, òliba als teus merlets,
que amb tu se sent desperta, dura, sola i antiga.*

*Com amb la llum d'abril un dia jove
de greus anhels i càlides tristeses,
ara nocturn amb tu, adult amb el teu pes,
conscient d'unes forces poderoses,
feble enmig d'elles,
però participant de la seva complexitat,
com la busca de pols que vola en la ventada.*

*Resistent baluard, però tampoc etern,
tu m'aboques a totes les coses preferides
i al temps que no sabem si estimar o odiar.
Només sabem que això que més ens estimem
és també el lloc del mal que més ens fa sofrir.
La nostra sang hi bat i hi defalleix,
i en les morts dels nostres amors
veiem tota la mort:
com fineixen les fulles, l'arbre s'acabarà.
Existirà el futur
mentre existeixi en el desig,
amb el nostre desig escurçant-se.
Si fugia l'amor, en resta el pensament;
però, què podrà ésser aquesta escuma
sense les onejants forces pregones,
tot el cos de les nostres passions?
Només queda la vida fluent i no és mentida
que podrà viure sense mi,*

*Des d'aquí, bastió amb tanta de vida a l'entorn,
superba i no del tot ineficaç
peça d'un drama insigne, profund i inextricable,
des d'aquí ens sentim més units,
en pensarós aïllament,
als homes que han refet aquest tros de natura,
breu imatge d'un món més espaiós:
als qui varen deixar-lo, sols parat un moment,
al nostre amor inicial,
i als qui hi duren després treball i inquietud.
No foren només els anys auris
els de la nostra juvenesa,
car n'hi haurà de nous, i més clars de segur,
per a cada pit juvenil;
i des d'aquesta nit i la teva ombra amiga
vull meditar en l'angúnia i el miracle,
en els obllits i els successius propòsits
de cada nova primavera.*